PROVINCIE

Noord-Holland

Monumenten Inventarisatie Project Noord-Holland

Wijde Wormer

Gemeentebeschrijving, september 1992

Foto omslag:
Karakteristieke stolpboerderij
uit de tweede helft van de
19de eeuw aan de
Noorderweg 124 te
Wijde Wormer

Inhoudsopgave

Verantwoording *5*

1. **Inleiding** *7*

2. **Bodemgesteldheid** *9*
2.1 Bodem *9*
2.2 Afwatering *9*

3. **Grondgebruik** *11*
3.1 Agrarisch *11*
3.2 Niet-agrarisch *11*
3.3 Landschapsbeeld *11*

4. **Infrastructuur** *13*
4.1 Landwegen *13*
4.2 Wateren *13*
4.3 Dijken *13*

5. **Nederzettingsstructuur** *15*
5.1 Algemeen *15*
5.2 Neck *15*
5.3 Buitengebied *16*

6. **Bebouwingskarakteristiek** *17*
6.1 Neck *17*
6.2 Buitengebied *17*

Verantwoording inventarisatie *19*

Geraadpleegde werken *21*

Tabel *23*

Herkomst afbeeldingen *25*

Afbeeldingen *27*

Register *39*

Colofon *41*

Verantwoording

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) is ontwikkeld op initiatief van de Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur om geheel Nederland te inventariseren op het gebied van architectuur en stedebouw uit de periode 1850-1940. Het project wordt, in samenwerking met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, uitgevoerd door de provincies en de vier grote steden.

De doelstellingen van het MIP zijn:
- het verkrijgen van een landelijk overzicht van jongere bouwkunst en stedebouw uit de periode midden 19de eeuw – Tweede Wereldoorlog;
- het bevorderen van kennis en waardering voor historische stads- en dorpsgezichten en monumenten van geschiedenis en kunst uit de periode midden 19de eeuw – Tweede Wereldoorlog;
- basisgegevens aan te leveren voor wetenschappelijk onderzoek op architectuurhistorisch, bouwhistorisch, stedebouwkundig, historisch-geografisch en/of industrieel-archeologisch terrein;
- bouwstenen aandragen voor te ontwikkelen beleid van de drie bestuurslagen ten aanzien van ruimtelijke ordening, stadsontwikkeling en monumentenzorg en als basis voor planologische en stedebouwkundige afwegingen;
- selectie- en registratie-activiteiten van de drie bestuurslagen ten aanzien van objecten, ensembles, structuren en gezichten mogelijk te maken.

Voor de uitvoering van de werkzaamheden zijn de provincies in regio's onderverdeeld. Binnen deze inventarisatiegebieden wordt het werk per gemeente verricht. Hiertoe wordt de gemeentelijke indeling van 14 maart 1988 (start MIP Noord-Holland) gehanteerd. Grenswijzigingen van later datum worden bij de betreffende gemeenten vermeld.

Van elk inventarisatiegebied en van elke gemeente wordt een beschrijving gemaakt waarin geografische, sociaal-economische en stedebouwkundige ontwikkelingen binnen het betreffende gebied c.q. gemeente worden geschetst, toegespitst op de periode 1850-1940. Voorts worden waardevolle gebouwen en ruimtelijke structuren uit de betreffende periode in beeld gebracht.

De nu volgende gemeentebeschrijving richt zich op de gemeente Wijde Wormer. Voor geografische, sociaal-economische en cultuurhistorische ontwikkelingen in groter verband kan de MIP-regiobeschrijving Waterland worden geraadpleegd.
De gemeentebeschrijving is tot stand gekomen op basis van vergelijking van kaartbeelden uit circa 1850, 1900 en 1940, literatuuronderzoek en inventarisatie in het veld.

De gemeentebeschrijving volgt in de eerste vijf hoofdstukken het model voor een regiobeschrijving van drs. L. Prins, Rijksdienst voor de Monumentenzorg 1988. Hieraan zijn een bebouwingskarakteristiek alsmede een verantwoording van de inventarisatie toegevoegd.
De MIP-werkzaamheden betreffende de gemeente Wijde Wormer zijn verricht door mw. drs. N.C. van Goor, als projectmedewerker MIP verbonden aan de provincie Noord-Holland.

Haarlem, september 1992.

1. Inleiding

De gemeente Wijde Wormer ligt centraal in de provincie Noord-Holland, in het MIP-inventarisatiegebied Waterland en omvat de polder de Wijde Wormer (een droogmakerij) inclusief het daarin gelegen buurtschap Neck.
Het grondgebied van de gemeente Wijde Wormer grensde op 14-03-1988 aan de gemeenten Wormer en Purmerend (noord), Ilpendam (oost), Oostzaan (zuid) en Zaanstad (west).
Grenswijzigingen hebben zich in de periode 1850-1940 niet voorgedaan binnen de gemeente.

Per 1-1-1991 is de gemeente Wijde Wormer opgegaan in de nieuwe gemeente Wormerland, welke grofweg bestaat uit de gemeente Jisp, Wormer en Wijde Wormer, alsmede een stukje van de gemeente Purmerend.
Zoals echter reeds in de verantwoording is vermeld, gaat het project uit van de gemeentegrenzen op 14-03-1988, en dus in dit geval van de zelfstandige gemeente Wijde Wormer.

De gemeente Wijde Wormer bestrijkt een oppervlakte van 1.660 hectare en telde op 31-12-1989 1.354 inwoners.

Buiten de gemeente Wijde Wormer bestaat het MIP-inventarisatiegebied Waterland uit de gemeenten Akersloot, Beemster, Broek in Waterland, Edam-Volendam, Graft-De Rijp, Ilpendam, Jisp, Katwoude, Landsmeer, Marken, Monnickendam, Purmerend, Schermer, Uitgeest, Wormer en Zeevang.

Ten behoeve van de inventarisatie is de gemeente opgedeeld in de MIP-deelgebieden: Wijde Wormer/Neck en Wijde Wormer/Buitengebied.
(Zie afbeeldingen 1 t/m 6)

2. Bodemgesteldheid

2.1 Bodem

Het grondgebied van de gemeente Wijde Wormer behoort tot het droogmakerijenlandschap.
In 1623 besloot men het natuurlijke (binnen)meer de Wormer te bedijken en droog te leggen, nadat al eerder de nabij gelegen meren de Beemster (1612) en de Purmer (1622) waren drooggelegd. De drooglegging was in februari 1626 (na een dijkdoorbraak in 1624) een feit en de nieuwe polder kreeg de naam Wijde Wormer, ter onderscheiding van de Engewormer.
De bodem in de polder Wijde Wormer bestaat voornamelijk uit oude zeeklei. In het zuidwesten van de polder bevinden zich enkele veen- en zandgronden.
Het peil binnen de polder Wijde Wormer ligt rond de 4 meter -NAP. De dijk rondom de polder ligt op circa 0.4 meter +NAP. Afgezien van deze dijk vertoont de bodem weinig reliëf.
(Zie afbeelding 7)

2.2 Afwatering

Daar de polder Wijde Wormer zich geheel beneden NAP bevindt, geschiedt de afwatering kunstmatig. Het grondgebied behoort in zijn totaliteit tot het afwateringsgebied van de Schermerboezem.

De polder Wijde Wormer werd na de drooglegging in 1626 bemalen door twaalf molens: drie gangen van elk vier molens. De eerste gang bevond zich langs de zuidkant van de ringdijk, de tweede langs de westkant van de ringdijk en de derde langs de noordzijde van de ringdijk. Alle molengangen watèrden uit op de ringvaart van de Wijde Wormer. Rond 1850 waren de 12 molens nog in werking, maar met de bouw van een stoomgemaal in 1878 binnen de polder, werden de molens overbodig. Vanaf 1880 werden de molens dan ook afgebroken. Er heeft tot 1980 nog een molenrestant gestaan aan de noordzijde van de polder. In 1980 is dit restant verbrand.
Het in 1878 gebouwde stoomgemaal werd aan de noordzijde van de polder gebouwd en waterde eveneens af op de ringvaart van de Wijde Wormer. Tussen 1878 en 1936 werd dit gemaal geëlectrificeerd. Na 1970 is het nog steeds op dezelfde plek gelegen gemaal totaal vernieuwd.
De waterhuishouding in de polder Wijde Wormer werd in de periode 1850-1940 eveneens gereguleerd door vele kleine weidemolentjes die verspreid door de polder lagen. Heden ten dage resteren nog enkele weidemolentjes in de polder.
(Zie afbeelding 11)

3. Grondgebruik

3.1 Agrarisch

De gemeente Wijde Wormer kende in de periode 1850-1940 uitsluitend een agrarisch grondgebruik en wel in de vorm van graslanden (veeteelt). Na de drooglegging van de polder Wijde Wormer werd het gebied op rationele wijze verkaveld. Hierbij werd in het midden van de polder in de lengterichting een tochtsloot aangelegd, met ten noorden en ten zuiden evenwijdig daaraan een weg (de latere Noorder- en Zuiderweg).
Loodrecht op deze drie assen werden kavelsloten gegraven, die het land in een groot aantal gelijke kavels verdeelden. Hierdoor werd in de polder een zeer regelmatige strokenverkaveling verkregen met lange en tamelijk brede percelen, welke van elkaar werden gescheiden door kaarsrechte kavelsloten en afwateringssloten.
In de periode na 1940 is in de verkaveling van de gemeente Wijde Wormer geen verandering gekomen. Wel heeft het agrarisch grondgebruik zich op kleine schaal gewijzigd. Zo werden na 1940 enkele kavels in het noordoosten van de polder aangewend voor bloembollenteelt, ook werden er enkele kavels beplant met bomen.

3.2 Niet-agrarisch

In de periode 1850-1940 kende de gemeente Wijde Wormer geen niet-agrarisch grondgebruik. Na 1940 werden er echter in de polder Wijde Wormer een grootschalig sportpark en trafostation aangelegd.
De aanleg hiervan ging ten koste van grond welke voorheen voor agrarische doeleinden werd gebruikt.
Aan de noordzijde van de polder, net ten westen van het buurtschap Neck, werd het trafostation aangelegd, terwijl aan de zuidwestkant van de polder de grond in de driehoek tussen de A7 en de provinciale weg T56 richting Zaanse Schans, na circa 1980 geheel werd ingericht tot sportpark.
Ook bevindt zich aan de zuidzijde van de polder een natuurbad. Dit na 1945 tot zwembad ingerichte water is een restant van een dijkdoorbraak (een wiel), welke hier in 1825 plaatsvond. (zie voorts 4. Infrastructuur).
Vlak bij het natuurbad zijn recent een klein sportpark en enkele golfcourses aangelegd.

3.3 Landschapsbeeld

De gemeente Wijde Wormer geeft een open en vlak landschapsbeeld te zien, waarbij de bebouwing en beplanting in de polder zich concentreert langs de in de lengterichting van de polder gelegen Noorderweg en Zuiderweg. Deze twee wegen zijn door hun veelal hoogopgaande weg- en erfbeplanting dan ook markante structuren in de open ruimten.
Langs de in het midden van de polder gelegen rijksweg A7 bevindt zich slechts plaatselijk enige beplanting, terwijl de dwarswegen geen wegbeplanting kennen.
Ook de bebouwing concentreert zich vrijwel uitsluitend langs de Noorder- en Zuiderweg. Daarbij is een concentratie van bebouwing te vinden ten oosten van de Noorderweg, het buurtschap Neck.
De dijk welke de polder omringt is, mede door het vrijwel ontbreken van bebouwing en beplanting, een belangrijk ruimtebegrenzend element, samen met de van rietkragen voorziene ringvaart.
Aan de zuidzijde van de polder is de bovenleiding van de spoorbaan door de Polder Oostzaan boven de dijk zichtbaar, terwijl aan de noordzijde de PTT-mast bij Wormer en de kerktoren van het nabij gelegen dorp Jisp boven de dijk uit zichtbaar zijn.

4. Infrastructuur

4.1 Landwegen

Het wegennet van de gemeente Wijde Wormer heeft in de periode 1850-1940 een kleine verandering ondergaan.
In 1850 bestond het wegennet uit de bij de ontginning van de polder aangelegde Noorder- en Zuiderweg, een tweetal dwarswegen en een weg naar de zuidelijk gelegen molengang. Daarnaast kwam er op de ringdijk rondom de polder aan de zuidwestzijde en de noordoostzijde een stuk weg voor.
De Noorderweg en de weg op de dijk aan de zuidwestzijde van de polder waren in 1867 (kaart Kuyper) verhard. In de periode tot 1940 werden, met uitzondering van een enkel deel van de zijwegen, alle wegen verhard.
In de periode tussen 1910 en 1943 (kaartbeelden) werd parallel aan de Middentocht, in het midden van de polder, een doorgaande weg aangelegd. Deze weg kwam vanaf de huidige Zaanse Schans de polder binnen en eindigde bij de ringdijk iets ten zuiden van het buurtschap Neck. (zie afb. kaart 1943). Na 1945 werd deze nieuwe weg omgebouwd tot de 4-baans snelweg A7, welke een onderdeel vormt van de doorgaande verbinding Amsterdam–Leeuwarden.
Als gevolg van de aanleg van deze snelweg werden er in het zuidwesten, midden en noordoosten van de polder op- en afritten aangelegd. Het tracé van de weg werd hierbij aan de noordoost- en zuidwestkant van de polder ook iets gewijzigd. De Oosterdwarsweg werd door middel van een viaduct over de snelweg heen gelegd, terwijl de Westerdwarsweg ophield een doorgaande weg te zijn en vanaf nu eindigde tegen deze snelweg.
De overige wegen in de polder Wijde Wormer hebben in de periode na 1940 geen veranderingen ondergaan.
(Zie afbeelding 8 t/m 10)

4.2 Wateren

De wateren in de gemeente Wijde Wormer hebben in de periode 1850-1940 eveneens geen veranderingen ondergaan.
In de polder Wijde Wormer bevonden zich in de periode 1850-1940 aan wateren de Middentocht, een hoofdafwateringsvaart welke in het midden van de polder in de lengterichting liep, met haaks hierop enkele afwateringssloten (Machinetocht, Molentocht e.d.) en vele kavelsloten.
Rondom de polder lag de Ringvaart van de Wijde Wormer, welke was aangelegd bij de droogmaking van de polder in 1626. Deze Ringvaart had in de periode 1850-1940 voornamelijk een functie ten behoeve van de afwatering. Het gedeelte van de Ringvaart langs de noordkant van de polder had in deze periode ook enige scheepvaart te verwerken.
De Ringvaart van de Wijde Wormer liep in 1850 niet meer, zoals bij de aanleg, geheel rondom de polder. In het zuiden van de polder Wijde Wormer was in 1825 namelijk een dijkdoorbraak geweest. Bij het dichten van deze doorbraak was de nieuwe dijk echter iets meer in zuidelijke richting uitgelegd, waardoor de Ringvaart hier ter plekke was gedempt. Als restant van deze dijkdoorbraak bleef er een wiel aan de zuidzijde van de polder Wijde Wormer over. Dit wiel is na 1940 getransformeerd tot een natuurbad.

Na 1940 hebben zich in de vorm en de functie van de overige wateren in de gemeente Wijde Wormer nauwelijks veranderingen voorgedaan. Wel werd door de aanleg van de snelweg A7 pal ten zuiden van de Middentocht, het tracé van deze vaart op sommige punten iets omgelegd. Verder kreeg het noordelijk deel van de Ringvaart naast zijn afwateringsfunctie ook meer een functie ten behoeve van de recreatievaart.

Langs de Ringvaart ter hoogte van het buurtschap Neck kwamen na 1945 vele woonboten te liggen.
(Zie afbeelding 11)

4.3 Dijken

Ook de dijken binnen de gemeente Wijde Wormer hebben in de periode 1850-1940 geen veranderingen ondergaan.
De gehele polder Wijde Wormer wordt sinds de drooglegging door een ringdijk beschermd tegen het water van de rondom de polder gelegen Ringvaart. Deze ringdijk is gemiddeld 0.4 meter hoog en kent slechts op enkele plaatsen een toegevoegde functie van landweg. Alleen aan de noordoostzijde van de polder bij het buurtschap Neck en aan de zuidwestzijde van de polder, bevond zich in de periode 1850-1940 een weg op de dijk.
Het zuidelijk gedeelte van de ringdijk, daar waar in 1825 een dijkdoorbraak heeft plaatsgevonden, kende in de periode 1850-1940 geen waterkerende functie meer aangezien de Ringvaart hier na de dijkdoorbraak werd gedempt. (zie ook 4.2 Wateren). In de polder zelf bevonden zich in de periode 1850-1940 geen dijken.
In de vorm en functie van de ringdijk is in de periode na 1940 geen verandering opgetreden. Wel werd na 1945 bij de aanleg van de A7 een nieuw dijktracé in de polder Wijde Wormer gevormd. Op het punt waar de snelweg de polder inkomt en verlaat (aan de zuidwest- en noordoostzijde van de polder) is deze weg namelijk op een oplopend dijktracé gelegen. In de polder zelf ligt de weg echter op vrijwel gelijke hoogte met de omliggende weilanden.
(Zie afbeelding 12)

5. Nederzettingsstructuur

5.1 Algemeen

De gemeente Wijde Wormer bestond in de periode 1850-1940 evenals nu uit de polder Wijde Wormer en het daarin gelegen buurtschap Neck. Een dorp heeft de gemeente Wijde Wormer nooit bezeten.
Voor bevolkingsontwikkeling gemeente Wijde Wormer in de periode 1850-1940, zie tabel

5.2 Neck

Het buurtschap Neck ligt aan de noordoostrand van de polder Wijde Wormer.
Neck is in feite ontstaan vanuit de polder Wormer, Jisp en Nek (gemeente Purmerend) waar volgens vroeg kaartmateriaal al een buurtschap Neck (of Nek) lag. Dit buurtschap heeft zich in de loop der eeuwen uitgebreid in de richting van de polder Wijde Wormer.
Het buurtschap strekt zich heden ten dage uit aan beide zijden van de Ringvaart, waardoor een deel van het buurtschap bij de gemeente Purmerend behoort en een deel bij de gemeente Wijde Wormer. Het tot de gemeente Wijde Wormer behorende deel van het buurtschap ligt ten zuiden van de Ringvaart van de Wijde Wormer.
Neck is vermoedelijk vernoemd naar een oud watertje "Neck" of vormt een verbastering van den eck=de hoek. Tot 1945 heette het in de polder Wijde Wormer gelegen deel van het buurtschap Neck overigens gewoon Wijde Wormer, pas na de Tweede Wereldoorlog zou ook dit gedeelte Neck gaan heten.
Het tot de gemeente Wijde Wormer behorende deel van Neck bestond rond 1850 uit bebouwing langs de ringdijk ten zuiden van de Ringvaart van de Wijde Wormer. Deze bebouwing was overwegend agrarisch van aard of bestond uit eenvoudige dijk- of voormalige visserswoningen. In de periode 1850-1940 werd deze bebouwing vrijwel geheel vervangen en tevens enigszins uitgebreid. Ook de nieuwe bebouwing bestond weer uit dijkwoningen of agrarische bebouwing.
Vanaf circa 1890 breidde de bebouwing van het buurtschap zich enigszins uit in de richting van de Noorderweg. Langs het meest oostelijke deel van de Noorderweg werden een enkele boerderij en enkele vrijstaande notabelen woningen gebouwd. Tot na de Tweede Wereldoorlog bleef de uitbreiding van het buurtschap echter zeer summier.
Neck kende in de periode 1850-1940 geen kerk. Voor het ter kerke gaan waren de inwoners van Neck (evenals het merendeel van de bewoners van de polder) aangewezen op Purmerend.
Een school bevond zich in Neck sinds 1829 op Neck 9 (vermoedelijk een school aan huis). Rond 1890 werd er een nieuwe school te Neck gebouwd, op de plek waar ook de huidige, van na de Tweede Wereldoorlog daterende, school staat.
Wat de middenstand betreft, waren er in de periode 1850-1940 een bakker, slager en kruidenier in het buurtschap.
Na 1945 zou het tot de gemeente Wijde Wormer behorende deel van het buurtschap Neck zich sterk uitbreiden. In de jaren '50 werd woningbouw gebouwd langs de Noorderweg en vanaf de jaren '60 vond de aanleg van een nieuwbouwwijk plaats aan de zuidzijde van de Noorderweg. Ook werden eind jaren '50/begin jaren '60 een tweetal scholen (lagere school en kleuterschool) gebouwd aan het begin van de Noorderweg. Vanaf de jaren '70 vond verdere uitbreiding van het buurtschap plaats ten noorden van de Noorderweg. Hier wordt momenteel nog steeds gebouwd.

5.3 Buitengebied

Het buitengebied (de polder Wijde Wormer) kent van oudsher vrijwel uitsluitend bebouwing langs de zuidwest-noordoost gerichte assen Noorderweg en Zuiderweg.
Daar er in 1825 een dijkdoorbraak aan de zuidzijde van de polder heeft plaatsgevonden, is er nauwelijks bebouwing van voor die tijd bewaard gebleven. Het water kwam bij deze doorbraak tot bijna 3,5 meter hoogte te staan, waardoor alle bomen dood gingen en vele boerderijen vernieuwd moesten worden. Het heeft meer dan een jaar geduurd voordat de polder weer was leeggemalen.
Rond 1850 concentreerde de bebouwing in de polder zich uitsluitend langs de Noorder- en Zuiderweg. Daarbij was, naar de kaartbeelden te oordelen, opvallend dat zowel bij de Noorderweg als de Zuiderweg het merendeel van de bebouwing zich aan de noordzijde van de weg bevond. Er kwam in die periode slechts op kleine schaal bebouwing ten zuiden van deze wegen voor. Daar er vrijwel geen wegen langs de polder omringende dijk liepen, kwam er, met uitzondering van de 12 uitwateringsmolens, geen bebouwing langs de dijk voor. Na de afbraak van de molens rond 1880 resteerden er alleen nog een gemaal, dienstwoning en molenstomp langs de dijk.
De agrarische bebouwing ((stolp)boerderijen en landarbeiderswoningen) in de polder Wijde Wormer breidde zich in de periode 1850-1940 verder uit langs weerszijden van de Noorder- en Zuiderweg. Ook vond vervanging van oudere bebouwing in deze periode plaats.
In 1879 werd in het midden van de polder, langs de Westerdwarsweg, een school met schoolmeesterswoning gebouwd.
(Tot aan 1825 had hier al eerder een school gestaan, welke echter na de overstroming van 1825 was gesloopt).
De centrale ligging van deze school was met opzet gekozen om zowel de bewoners van de Noorder- als Zuiderweg ten dienste te zijn. Al snel kwam er ook een winkeltje annex café bij de school te liggen. Voor het naar school gaan behoefden de inwoners van Wijde Wormer dus niet hun polder uit, maar voor de kerk was men aangewezen op de omliggende dorpen of Purmerend. De school aan de Westerdwarsweg heeft tot aan 1930 dienst gedaan, daarna was men voor het schoolgaan aangewezen op Neck of andere omliggende dorpen. Het (voormalige) schoolgebouw is overigens heden ten dage nog steeds aanwezig.
Vanaf circa 1900 vond er op zeer kleine schaal enige bebouwing plaats langs de Oosterdwarsweg. Deze bebouwing beperkte zich tot enkele landarbeiderswoningen.
Na 1940 zou de bebouwing in de polder zich niet verder uitbreiden. Wel werd in de loop der jaren veel agrarische bebouwing vervangen door nieuwbouw. Door een afname van de agrarische beroepsbevolking in de gemeente na 1940, kwamen er ook steeds meer forensen in de polder wonen. Deze forensen lieten veelal (oude) boerderijen ombouwen tot woonhuis.

6. Bebouwingskarakteristiek

6.1 Neck

De bebouwing langs de zuidzijde van de Ringvaart (Ringdijk en Neck) in het buurtschap Neck dateert merendeels uit de periode 1850-1940.
Deze bebouwing bestaat uit eenvoudige (dijk)woningen en voormalige visserswoningen van één of twee bouwlagen onder zadel- of schilddak met noklijn parallel of haaks op de weg. Het merendeel van deze bebouwing is in de loop der jaren sterk gewijzigd, waardoor het oorspronkelijke karakter verloren is gegaan. Opvallend in het buurtschap is het houten en nog geheel intact zijnde polderhuis langs de Ringdijk. Dit polderhuis dateert uit de 19de eeuw en ligt met zijn noklijn parallel aan de weg. Op de hoek Neck/Noorderweg bevindt zich een houten kapberg, welke tegen een oud maar sterk gemoderniseerd pand is aangebouwd.
Aan het begin van de Noorderweg staan een drietal vrijstaande notabelenwoningen (één bouwlaag onder samengestelde kap) in Neo-Renaissance en Jugendstil stijl, welke vermoedelijk dateren uit het einde van de vorige eeuw en begin deze eeuw. Hier vlak bij bevindt zich een stolpboerderij in Neo-Renaissance stijl welke in 1891 is gebouwd. De boerderij en de drie notabelenwoningen vormen te zamen een karakteristiek stukje in het buurtschap aan het begin van de Noorderweg.
Voorbij dit buurtje begint langs de Noorderweg de na-oorlogse bebouwing. Rondom een in het begin van de jaren '80 van deze eeuw aangelegd plein (het Wijde Wormer-plein) bevinden zich een kleuterschool, lagere school, wijkgebouw en het voormalige gemeentehuis. De scholen en het voormalige gemeentehuis zijn vermoedelijk eind jaren '50 gebouwd en zijn eenvoudig van vorm met één of twee bouwlagen onder zadeldak of lessenaarsdak. Aan de noordzijde van het plein bevindt zich een wijkgebouw annex dienstencentrum daterend uit de jaren '70 van deze eeuw.
Langs de Noorderweg in zuidwestelijke richting bevindt zich een rijtje woningbouw uit de jaren '50 van twee onder één kap woningen. Deze woningen van één bouwlaag onder zadeldak met noklijn parallel aan de weg, bevinden zich hoofdzakelijk langs de noordzijde van de Noorderweg.
Ten noorden en ten zuiden van de Noorderweg ligt de in de jaren '60-'70 en '80 verrezen nieuwbouw.

6.2 Buitengebied

De bebouwing in het buitengebied van de gemeente Wijde Wormer bestaat voornamelijk uit (voormalige) agrarische bebouwing aan weerszijden van de Noorder- en Zuiderweg. De bebouwing dateert ruwweg uit de periode 1850 tot nu. Bebouwing van vóór 1850 komt, mede door de overstroming in 1825, vrijwel niet voor.
De bebouwing langs de Noorder- en Zuiderweg bestaat hoofdzakelijk uit vrijliggende stolpboerderijen onder pannen daken en enkele voormalige landarbeiderswoningen. Rieten daken komen in de polder niet (meer) voor. Ook bevindt zich langs de Noorder- en Zuiderweg een enkel anderssoortig agrarisch bedrijf. Deze boerderijen op rechthoekig grondplan onder wolfsdak dateren veelal uit de jaren '30-'40 van deze eeuw. Veel van de agrarische bebouwing is in de loop der jaren sterk in uiterlijk gewijzigd, veelal ten behoeve van het agrarisch bedrijf. Ook zijn verscheidene boerderijen omgebouwd tot woonboerderij. De voormalige landarbeiderswoningen, verspreid gelegen tussen de grotere boerderijen, zijn nu alle als woonhuis in gebruik.
Met name na 1970 is veel van de oudere agrarische bebouwing vervangen door nieuwbouw. Hierbij zijn nieuwe grote agrarische bedrijven en grote bungalows gebouwd. Langs de Noorder- en Zuiderweg bevindt

zich hierdoor nu een afwisseling van oudere (stolp)boerderijen en nieuwe bungalows en agrarische bedrijven.
Van de oudere stolpboerderijen zijn, zowel langs de Noorderweg als Zuiderweg, echter nog enkele zeer fraaie exemplaren bewaard gebleven. Deze boerderijen kennen veelal lichte stijlinvloeden van de Neo-Renaissance of Jugendstil. Met name langs de Zuiderweg bevindt zich nog een redelijk authenthiek stukje polder in de buurt van de Oosterdwarsweg, waar relatief veel gaaf bewaarde oudere agrarische bebouwing resteert. Deze oudere agrarische bebouwing wordt veelal omgeven door fraaie hoogopgaande erfbeplanting. Te zamen met de tweezijdige wegbeplanting alhier, wordt hierdoor een intiem buurtje verkregen. De tweezijdige wegbeplanting, welke zich overigens langs vrijwel de gehele Noorder- en Zuiderweg bevindt, geeft op meerdere plaatsen een intiem en authenthiek karakter aan de polder in combinatie met erfbeplanting. Met name waar de wegbeplanting al wat ouder is, ontstaat vaak een lommerrijk geheel.
De in 1879 in het midden van de polder gebouwde school- en schoolmeesterswoning zijn nog steeds aanwezig, maar niet meer als zodanig in gebruik. De panden zijn na de oorlog, door de aanleg van de A7, vlak langs de snelweg komen te liggen.
De school- en schoolmeesterswoning zijn identiek aan elkaar; één bouwlaag onder zadeldak en sierreliëfs van baksteen in de gevels. De voormalige school is hierbij gepleisterd. Beide panden worden nu particulier bewoond.
De overige bebouwing langs de Westerdwarsweg (voormalig café annex winkel) en langs de Oosterdwarsweg (enkele voormalige landarbeiderswoningen) is eenvoudig van vorm en veelal sterk in uiterlijk gewijzigd de afgelopen decennia. Langs de Oosterdwarsweg heeft na 1940 ook enige nieuwbouw plaatsgevonden.
Na circa 1960 is in de polder aan de noordzijde van de Noorderweg, net ten westen van het buurtschap Neck, een trafostation gebouwd. Dit trafostation is vrij groot en beslaat enkele kavels grond (voormalig grasland) in de polder Wijde Wormer.

Verantwoording inventarisatie

Bij de inventarisatie van de objecten uit de MIP-periode in de gemeente Wijde Wormer is gekeken naar gaafheid, detaillering, situering en de eventuele architectuur- en/of locaalhistorische waarde. Ook de onderlinge relatie of de (oorspronkelijke) functie van bepaalde panden is een criterium bij de inventarisatie geweest.

De geïnventariseerde bebouwing omvat voornamelijk de voor de gemeente Wijde Wormer karakteristieke agrarische bebouwing bestaande uit (stolp)boerderijen en landarbeiderswoningen. Daarnaast zijn de school en schoolmeesterswoning in de polder Wijde Wormer geïnventariseerd evenals wat woonbebouwing (eenvoudige woonhuizen en enkele dijk- of visserswoningen) in het buurtschap Neck. Ook is een voorbeeld van een weidemolentje in de inventarisatie opgenomen.

Voor de gemeente Wijde Wormer is geen stedebouwkundige typologie gemaakt, aangezien er in de periode 1850-1940 in de gemeente uitsluitend sprake was van verdichting en uitbreiding van de bebouwing langs de al bestaande structuren.

Geraadpleegde werken

Beschrijving van de provincie Noord-Holland, behorende bij de Waterstaatskaart, directie Algemene Dienst van de Rijkswaterstaat, 's-Gravenhage 1950.

De bodem van Noord-Holland, Stichting voor Bodemkartering, Wageningen 1974.

Colenbrander, B.W. e.a., *Molens in Noord-Holland, inventarisatie van het Noordhollands molenbezit*, Amsterdam 1981.

Haller, J., *350 jaar de Wijde Wormer*, Wormerveer 1976.

Karakteristieke bebouwing in Waterland, rapport in opdracht van het ministerie van CRM vervaardigd door Stad en Landschap, Adviesbureau voor Ruimtelijke Ordening en Vormgeving B.V. Bureau Rotterdam, 1979.

Kooiman, D., *De zeeweringen en waterschappen van Noordholland*, 3de uitgave, Alphen aan den Rijn 1936.

Kuyper, J., *Gemeenteatlas van de provincie Noord-Holland 1869*, Groningen 1984.

Landschapsonderzoek Noord-Holland, deel G: Waterland/Zaanstreek/ Centraal Noord-Holland, Provincie Noord-Holland, dienst Ruimte en Groen, Haarlem 1985.

Pannekeet, Jan, *De (mogelijke) betekenis van alle Noordhollandse plaatsnamen van Aagtdorp tot Zwanenburg*, Hoorn 1988.

Vries, Mr. G. de, *De Zeeweringen en Waterschappen van Noord-Holland*, Haarlem 1864.

Databank bevolkingsgegevens, Instituut voor sociale geografie van de Universiteit van Amsterdam.

Tabel

Bevolkingsgegevens gemeente Wijde Wormer 1850-1940

Jaartal	Mannen	Vrouwen	Totaal
1851			526
1860			586
1870			675
1875			709
1880			704
1890	357	348	705
1900	344	339	683
1910	365	327	692
1920	430	352	782
1925	452	357	809
1930	407	370	777
1940			762

Bron: Databank bevolkingsgegevens, Instituut voor sociale geografie, Universiteit van Amsterdam.

Herkomst afbeeldingen

1. MIP-inventarisatiegebieden Noord-Holland; ETD Noord-Holland 1987, gemeente door auteur ingetekend.

2. Militaire Topografische Kaart, blad 25 en 19. Verkend in respectievelijk 1849-'50 en 1858, gegraveerd in respectievelijk 1854 en 1864.

3. J. Kuyper, *Gemeenteatlas van de provincie Noord-Holland 1869*, Groningen 1984.

4. *Historische Atlas Noord-Holland*, Den Ilp 1989. Kaartbeelden 311 en 312, verkend 1892, gedeeltelijk herzien 1903-'05.

5. Army Map Service, M831, blad 349, Washington D.C., 1943.

6. Topografische kaart 1983.

7. Bodemgesteldheid gemeente Wijde Wormer; door auteur getekend op basis *De bodem van Noord-Holland*, Wageningen 1974.

8. Landwegen in de gemeente Wijde Wormer rond 1850; door auteur getekend.

9. Landwegen in de gemeente Wijde Wormer rond 1940; door auteur getekend.

10. Landwegen in de gemeente Wijde Wormer anno 1991; door auteur getekend.

11. Wateren in de gemeente Wijde Wormer in de periode 1850-1940; door auteur getekend.

12. Dijken in de gemeente Wijde Wormer in de periode 1850-1940 en daarna; door auteur getekend.

1. MIP-inventarisatiegebieden Noord-Holland

2. Gemeente Wijde Wormer rond 1850

3. Gemeente Wijde Wormer in 1867

1662 Bunders 650 bunoners

4. Gemeente Wijde Wormer rond 1900

5. Gemeente Wijde Wormer in 1943

6. Gemeente Wijde Wormer in 1983

7. Bodemgesteldheid gemeente Wijde Wormer

= Oude zeekleigrond, kalkrijk en kalkhoudend. (zware klei).

= Oude zeekleigrond, kalkarm. (klei).

= Oude zeekleigrond, kalkarm. (klei met slappe ondergrond).

= Kleiïg en kleiarm fijn en grof zand.

= veenontginningsgrond, laagveen. (veen, soms venige klei).

8. Landwegen in de gemeente Wijde Wormer rond 1850

9. Landwegen in de gemeente Wijde Wormer rond 1940

10. Landwegen in de gemeente Wijde Wormer anno 1991

11. Wateren in de gemeente Wijde Wormer in de periode 1850-1940

In de periode na 1940 is alleen de Middentocht op sommige plekken iets omgelegd door de aanleg van de snelweg A7.

Op deze kaart staan ook de molengangen aangegeven welke tot 1878 voor de afwatering van de polder zorgden.
Op de plek van molengang A bevindt zich sinds 1878 een gemaal.

⊗ = molen (heden ten dage niet meer aanwezig)

⊥ = gemaal

12. Dijken in de gemeente Wijde Wormer in de periode 1850-1940 evenals nu

Register

Wijde Wormer/Neck

001	Neck 3	Woonhuis	9063
002	Neck 6	Kapberg	9064
003	Neck 14	Woonhuis	9065
004	Noorderweg 161	Woonhuis	9066
005	Noorderweg 163	Woonhuis	9067
006	Noorderweg 164	Woonhuis	9068
007	Noorderweg 165	Woonhuis	9069
008	Ringdijk 1	Woonhuis	9070
009	Ringdijk 2; 4	Dijkwoning	9071

Wijde Wormer/Buitengebied

010	Noorderweg 79	Boerderij	9072
011	Noorderweg 80	Boerderij	9073
012	Noorderweg 82	Woonhuis	9074
013	Noorderweg 83	Boerderij	9075
014	Noorderweg 84	Woonhuis	9076
015	Noorderweg 86	Boerderij	9077
016	Noorderweg 92	Boerderij	9078
017	Noorderweg 94	Schuur	9079
018	Noorderweg 95	Boerderij	9080
019	Noorderweg 98	Boerderij	9081
020	Noorderweg 99	Woonhuis	9082
021	Noorderweg 100	Boerderij	9083
022	Noorderweg 102	Boerderij	9084
023	Noorderweg 104	Boerderij	9085
024	Noorderweg 106	Boerderij	9086
025	Noorderweg 106	Boerderij	9087
026	Noorderweg 111	Woonhuis	9088
027	Noorderweg 116	Boerderij	9089
028	Noorderweg 120	Woonhuis	9090
029	Noorderweg 124	Boerderij	9091
030	Noorderweg 126	Boerderij	9092
031	Noorderweg 129	Boerderij	9093
032	Noorderweg 128	Woonhuis	9094
033	Noorderweg 130	Boerderij	9095
034	Noorderweg 132	Boerderij	9096
035	Noorderweg 135	Opslagruimte	9097
036	Oosterdwarsweg 7	Woonhuis	9098
037	Westerdwarsweg 43	Woonhuizen	9099
037A	Westerdwarsweg 3	Woonhuis	9100
037B	Westerdwarsweg 4	Woonhuis	9101
038	Zuiderweg 2	Boerderij	9102
039	Zuiderweg 7	Boerderij	9103
040	Zuiderweg 9	Woonhuis	9104
041	Zuiderweg 10	Woonhuis	9105
042	Zuiderweg 14	Woonhuis	9106
043	Zuiderweg 16	Woonhuis	9107
044	Zuiderweg 21	Boerderij	9108
045	Zuiderweg 23	Boerderij	9109
046	Zuiderweg 24	Woonhuis	9110
047	Zuiderweg 26	Woonhuis	9111
048	Zuiderweg 27	Woonhuis	9112
049	Zuiderweg 27	Weidemolentje	9113
050	Zuiderweg 29	Woonhuis	9114
051	Zuiderweg 31	Boerderij	9115

052	Zuiderweg 33	Woonhuis	9116
053	Zuiderweg 34	Boerderij	9117
054	Zuiderweg 35	Woonhuis	9118
055	Zuiderweg 36	Boerderij	9119
056	Zuiderweg 41	Boerderij	9120
057	Zuiderweg 45	Woonhuis	9121
058	Zuiderweg 46	Woonhuis	9122
059	Zuiderweg 58	Boerderij	9123
060	Zuiderweg 59	Woonhuis	9124
061	Zuiderweg 60	Boerderij	9125
062	Zuiderweg 64	Woonhuis	9126
063	Zuiderweg 67	Woonhuis	9127
064	Zuiderweg 69	Boerderij	9128

Colofon

Uitgave
Provinciaal Bestuur van Noord-Holland
Dreef 3, 2012 HR Haarlem
telefoon 023 - 14 31 43

Samenstelling
Mw. drs. N.C. van Goor
Afdeling Cultuur en Educatie, cluster Monumentenzorg
Dienst Welzijn, Economie en Bestuur

Vormgeving, zetwerk en drukwerk
Bureau Grafische Produktie
Centrale Bestuursdienst

Oplage
200 exemplaren

Haarlem, oktober 1993

Wijde Wormer